

Lara Prpić, Marija Fajdić
Državni arhiv u Gospiću
HR – 53 000 Gospić
lara.dp3@gmail.com
marija.brkljadic@gmail.com

Prethodno priopćenje
(primljeno 5. 12. 2021.)
UDK 930.25:373(497.562)
373.3(497.562)(091)

ŠKOLSKE SPOMENICE KAO ARHIVSKO VRELO ZA PROUČAVANJE REGIONALNE POVIJESTI I POVIJESTI ŠKOLSTVA LIKE I OKOLICE

Polazeći iz aspekta arhivske struke ovaj rad definira školske spomenice kao arhivske jedinice pedagoške dokumentacije trajne vrijednosti koje su kao dio materijalne hrvatske kulturne baštine iznimno vrijedno arhivsko vrelo za proučavanje povijesti Like i okolice. U tom su smislu u radu analizirane školske spomenice koje se čuvaju u Državnom arhivu u Gospiću i dijelu pismohrana škola koje su pod njegovom nadležnošću. Posebno je istaknuta zakonska regulativa o uvođenju i obvezi vođenja školskih spomenica u osnovnim školama. Prikazane su i opisane spomenice koje se čuvaju u fondovima školstva Državnog arhiva u Gospiću i pismohrani Osnovne škole dr. Jure Turić u Gospiću kao reprezentativnom primjeru sačuvanosti spomenica izvan Arhiva. Metodologijom istraživanja na malom uzorku djelomično su pregledani dosjei stvaratelja osnovnoškolskih ustanova Državnog arhiva u Gospiću i provedena je anketa u ustanovama za koje smo pretpostavljali da čuvaju spomenice koje imaju svojstvo javnog arhivskog gradiva. Slijedom navedenog, u radu se donose analizirani dobiveni podatci o sačuvanosti školskih spomenica ličkog i karlobaškog područja izvan Arhiva, podatci o ispunjavanju zakonske obveze vođenja školskih spomenica u osnovnim školama te današnjem obliku vođenja školskih spomenica s obzirom na to da je procesima globalizacije i napretka informatičke tehnologije pored analognog vođenja u obliku knjige zakonski otvorena mogućnost vođenja e-spomenica u digitalnom obliku.

Ključne riječi: školske spomenice, Državni arhiv u Gospiću, arhivsko vrelo, povijest, škole.

Uvod

Spomenica je spis, isprava ili knjiga odnosno zbornik radova objavljen u spomen na neku zaslužnu osobu ili događanja. U nekim značenjima spomenica odgovara terminu memorandum (od lat. *memorandus*: onaj koji treba biti zapamćen).¹ Riječ spomenica dolazi od riječi spomen čije se značenje odnosi na spominjanje, sjećanje na nešto ili nekoga, na uspomenu. Od tuda proizlazi i naziv za školske spomenice, specifične arhivske jedinice svojstvene školskoj administraciji koje bitno razlikujemo od ostalih spomenica poput zbornika, medalja, spomenica koje se objavljuju povodom različitih godišnjica, spomen-knjiga u koje se upisuju utisci i osobni dojmovi o nekom događaju i mjestu zbivanja itd. „Spomenica je knjiga zapisa o značajnim događajima u životu škole koja se vodi tijekom školske godine ili naknadno upisuje za pojedinu godinu, svojevrsan rukom pisan dnevnik školskih zbivanja.“ (Aladrović-Mehandžija, 2015: 49). Osim što im je primarna svrha zapisivanje podataka o školi na koju se odnose, često se u njima pronalaze iznimno vrijedni zapisi i podatci o običajima i događajima iz života mjesta i šire regije te ostali podatci o etnološkim karakteristikama stanovništva područja na koje se odnose. Nerijetko su u njima zapisani globalni povijesni podatci i činjenice koji se odnose na društveno-političko uređenje i zbivanja unutar države, društva i uže lokalne zajednice. Nezaobilazna su riznica podataka za proučavanje lokalne i školske povijesti te u tom kontekstu iznimno vrijedno arhivsko vrelo za povijesna istraživanja Like i podvelebitskog primorja.

Školska spomenica – arhivski dokument trajne vrijednosti

Školska spomenica je pedagoški dokument trajne vrijednosti i sastavni dio pedagoške dokumentacije svake osnovne škole.² Po svojim sadržajnim karakteristikama školska spomenica sadržava zapise o značajnim događajima iz života i rada škole tijekom školskih godina te zapise o značajnijim događajima iz užeg i šireg zavičajnog područja na kojem se škola nalazi. U arhivističkom smislu to je arhivska jedinica koja je do napretka informatičke tehnologije u globalnom okruženju po svom obliku dolazila u formi knjige kao zasebne tehničke jedinice. Po svojim tehničkim karakteristikama, školska spomenica može biti u analognom i digital-

1 <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57492> (9. 9. 2021.)

2 Naputak o pisanju školske spomenice, Spomenica Osnovne škole dr. Jure Turića u Gospiću 1991. – 2005.

nom obliku. U analognom obliku to je knjiga pisana na kvalitetnom papiru veće gramaže i uvezana u korice od ljepenke, tekstila ili kože ukrašene zlatopisom ili drugim tiskom. Često sadržava fotografije, crteže, novinske isječke. Danas se i dalje vodi u analognom obliku, ali sve češće susrećemo spomenice u elektroničkom obliku (e-spomenice). Podatke u spomenicu škole upisuje ravnatelj ili drugi zaduženi prosvjetni djelatnik ili stručni suradnik. Prije upisivanja podataka u spomenicu uobičajeno je usuglašavanje učiteljskog vijeća i školskog odbora za sadržaj koji se unosi. „Sadržaj spomenice odabire se pažljivo s visokom razinom odgovornosti i poštovanja prema školi, njezinoj djelatnosti kao i društvenoj sredini u kojoj škola djeluje. Podaci za svaku školsku godinu pišu se pozorno i zaključuju nakon završetka školske godine.“³ Svaka spomenica trebala bi sadržavati osnovne podatke o osnivanju i početku rada škole, akt o osnivanju ili podatke koji upućuju na njega, naznaku prve školske godine, podatke o izgradnji i opremanju školskih objekata, podatke o školskom upisnom području (kao npr. demografske podatke o sastavu stanovništva, strukturi po njegovom zanimanju, broju učenika, ekonomskoj razvijenosti mjesta i sl.), podatke o upravljanju školom (školski odbor, upravitelj / ravnatelj) i stručnim tijelima škole (o učiteljskom vijeću, razrednim vijećima i razrednicima, pedagoško-psihološkoj službi, stručnim aktivima).⁴ Školska spomenica je dokumentarno gradivo koje ima trajnu vrijednost i značaj za kulturu, povijest i znanost. „Dokumentaran je onaj koji ima karakter dokumenta, potkrijepljen dokazima, pismenim dokazima, ispravama, brojčanim podacima, slikama, fotografijama. Polazeći od te definicije dokumentom postaje svaki oblik zabilježene informacije o bilo kojoj ljudskoj djelatnosti, odnosno pojavi. Stoga su najnovije definicije dokumenta da je dokument zapisana informacija, medij informacijsko-dokumentacijske jedinice i istovremeno jedinica u informacijsko-dokumentacijskom procesu.“ (Gaćina Škalamera, 2006: 11). Sukladno prethodnom citatu, školsku spomenicu možemo definirati kao arhivski dokument trajne vrijednosti i izvora informacija. Kako sadržava primarne tj. izvorne informacije,⁵ ona je u arhivističkom smislu izvorno arhivsko gradivo za proučavanje povijesti, kulture, pedagogije i drugih znanstvenih područja. Primarne / izvorne informacije sadržane u spomenicama su informacije o početku i tijeku rada škole

---

3 Isto

4 Isto

5 „Osnovna je podjela informacija, a time i dokumenata kao nositelja informacija, na primarne, sekundarne i tercijarne informacije. Primarne su izvorne informacije, one su izvori informacija.“ (Gaćina Škalamera, 2006: 11)

i rezultatima koje je ostvarivala,⁶ kratak povijesni pregled o mjestu u kojem se nalazi, podatke o obrazovnim, kulturnim i drugim značajkama škole i mjesta, o znamenitim osobama koje su porijeklom iz mjesta škole i o znamenitim bivšim učenicima škole. Pored navedenog spomenice daju informacije o dodatnom radu, inovacijama koje su uvedene u odgojno-obrazovni rad, radu o unapređivanju odgojno-obrazovne djelatnosti, izvođenju pokusnog programa u školi, ustrojstvu i sadržaju izvannastavnih i izvanškolskih djelatnosti učenika, priredbama, svečanostima, natjecanjima itd. U prikazivanju djelatnosti škole često je obuhvaćena informacija o suradnji škole s roditeljima od održavanja roditeljskih sastanaka do podizanja pedagoške kulture roditelja, o pedagoško-instruktivnom radu u školi, rezultatima vrednovanja u školi, suradnji škole sa zavodom za školstvo i drugim ustanovama, načinima rješavanja različitih problema, izvođenju ekskurzija i ljetovanja učenika, o produženom i cjelodnevnom boravku i radu školske kuhinje. Za kulturno-povijesna i istraživanja u drugim znanstvenim područjima spomenice škole su nepresušno arhivsko vrelo jer sadrže informacije i bogate podatke o životu i radu sredine u kojoj škola djeluje te događajima koji su imali utjecaj na rezultate rada škole. Najvažniji događaji iz života i rada škole i mjesta dokumentirani su često priložima kao što su: snimci, članci iz novina, crteži, fotografije i sl. tako da spomenice nisu samo pisani arhivski izvori, one donose i arhivsko gradivo na drugim nosačima zapisa izuzev običnog dokumentnoga papira.

Zakonska regulativa o obvezi vođenja spomenica

U Republici Hrvatskoj zakonskim je i podzakonskim aktima regulirana obveza vođenja školskih spomenica u osnovnim školama, dok srednje i visokoškolske ustanove nemaju tu obvezu. Prema čl. 138. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 152/14) stoji da se u školskim ustanovama vodi pedagoška dokumentacija i evidencije među kojima je navedena i spomenica škole koju osnovna škola trajno čuva. Pravilnikom o pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji te javnim ispravama o školskim ustanovama (NN 47/2017.) u čl. 2. navedena je spomenica škole kao evidencija koja se, ovisno o vrsti školske ustanove, obvezno vodi u školskim ustanovama. Člankom 27. istog Pravilnika spomenica škole

---

6 Npr. kao što je već navedeno: podatke o učenicima (broj učenika razrednih odjela, učeničkih skupina i sekcija), podatke o učiteljima i stručnim suradnicima (rad u stručnim tijelima, raspored poslova i zadaća-zaduženja, planiranje i programiranje neposrednog rada s učenicima) te o odgojno-obrazovnom radu škole (godišnji plan i program škole, njegovo ostvarenje i sl.) itd.

definirana je kao trajni dokument u kojemu osnovna škola vodi zapise o redosljedu važnih događaja u povijesti škole. Spomenica škole vodi se na dokumentnom bijelom papiru veličine 25,0 × 34,5 cm i sadrži 100 listova. Uvezuje se u korice tvrdoga uveza, a na prednjoj strani korica u gornjem srednjem dijelu utisnut je grb RH. Na sredini prednje strane korica otisnuta je riječ *SPOMENICA*. Na prvoj stranici Spomenice uz otisnutu riječ Spomenica nalazi se obrazac za unos: naziva i sjedišta škole; naziva županije; broja knjige i razdoblja koje knjiga obuhvaća; imena, prezimena i potpisa ravnatelja u vrijeme početka i u vrijeme završetka vođenja spomenice; pečata škole. Obvezno se vodi za svaku školsku godinu u pisanom ili elektroničkom obliku. I prethodni su zakonski akti na teritoriju RH propisivali obvezu vođenja školskih spomenica. Povijesno gledano, školska spomenica se na području Hrvatske prvi put spominje u *Zakonu o ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji* donijetom 14. listopada 1874. godine. „Paragrafom 40 ‘Školskog i nastavnog reda za ovozemne pučke škole’ iz 1874. god. naređuje se da ‘svaka škola mora imati osim inih uredovnih spisa ‘školsku spomenicu’, u koju se ubilježiti imaju kronologičnim redom svi važniji događaji i promjene tičuće se škole.’“ (Miljković, 1995: 116). Navedenim zakonom započeta je sustavna reforma školstva bana Ivana Mažuranića tijekom koje je potom donijeta 2. 5. 1880. godine *Naredba kraljevske hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu br. 241.* kojom se precizira, ponovno upućuje i poziva učiteljstvo na obvezno vođenje školskih spomenica (Miljković, 1995: 116). U Naredbi su date upute o načinu vođenja ovih evidencija kroz dva dijela te se spominje ljetopis kao sastavni dio spomenice. Prvi dio spomenice treba sadržavati povijest škole od osnutka, a u drugom dijelu upućuje se na kronološko vođenje ljetopisa škole s bilježenjem svih važnijih događaja i promjena koje se tiču škole.⁷ Međutim, kako je Lika bila pod vojnom upravom, u njoj su se sve do završetka političke upravno-teritorijalne reorganizacije 1886. godine primjenjivali zakoni i propisi Vojne krajine iz 1871. godine bez obzira na to što je 1881. godine priključena civilnoj Hrvatskoj (Ilievska Radošević, 2019: 186). Na području Like 1885. godine djelovalo je 90 općih pučkih škola, a krajem 19. stoljeća Lika je imala najmanje osnovnih škola u Hrvatskoj čija je opremljenost bila znatno ispod hrvatskog prosjeka. Od ukupno 93 škole tek ih je 10 bilo potpuno opremljeno učilima odnosno nastavnim sredstvima i pomagalicama, a stanje školskih zgrada nije bilo

7 Vidi: <http://histedu.isp.hr/skolske-spomenice-iz-19-stoljeca-kao-izvor-za-povijest-skolstva/> (30. 9. 2021.) i (Aladrović-Mehandžija, 2015: 50)

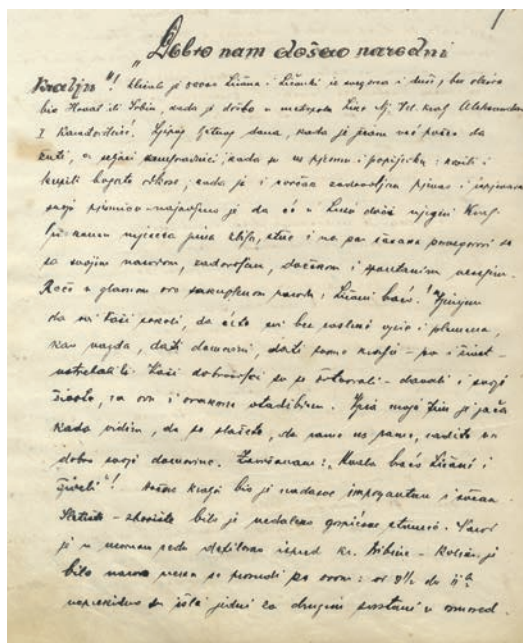
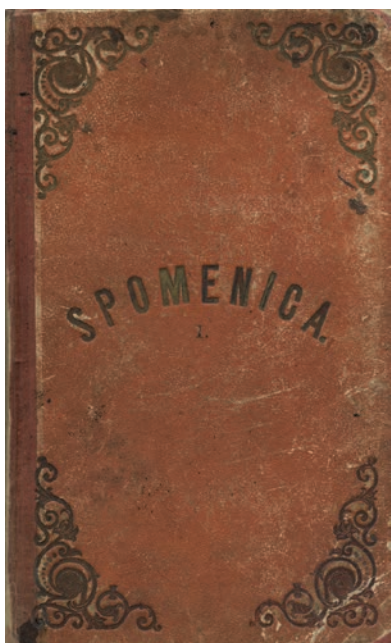
zadovoljavajuće. U odnosu na ostale županije, Ličko-krbavska je imala najmanje vlastitih zgrada (Rukavina, 2012: 120). Slomom Austro-Ugarske Monarhije i završetkom Prvog svjetskog rata Lika se našla u sastavu jedinstvene Države Slovenaca, Hrvata i Srba u kojoj se nastojalo ujednačiti i centralizirati školstvo. Pitanje novog zakona o školstvu potaknuto je 1919. godine, ali je prošlo punih 10 godina do njegovog donošenja. Zakon o narodnim školama objavljen je 9. prosinca 1929. u *Službenim novinama* Kraljevine Jugoslavije, a izmijenjen je već 1931. Tek je opet pred Drugi svjetski rat u Banovini Hrvatskoj normativno osviješten značaj školskih spomenica te je pored klasičnih školskih spomenica uvedeno obvezno vođenje etnografskih spomenica naročito za ruralna područja. „Naredbom bana Ivana Subašića iz siječnja 1940. godine zadano je da svaka narodna škola uz svoju klasičnu spomenicu vodi i Etnografsku spomenicu.“ (Petrović, 2018: 40). Ovaj je akt bio izuzetno značajan za područje Like i manjih podvelebitskih mjesta u smislu evidentiranja povijesnih i etnografskih činjenica.

Školske spomenice u Državnom arhivu u Gospiću

U Državnom arhivu u Gospiću čuvaju se ukupno 84 arhivska fonda iz oblasti školstva, od čega se 44 arhivskih fondova odnosi na osnovne škole. Cjeline gradiva ovih fondova uglavnom su oblikovane u fondove po posljednjem nazivu stvaratelja odnosno po nazivu matičnih škola u trenutku preuzimanja gradiva. One sadržavaju i gradivo područnih škola koje su nekada djelovale samostalno kao pravni subjekti. Tek se detaljnijim sređivanjem gradivo navedenih fondova razdvaja u više fondova ili podfondova prema stvarateljima kao što je primjer fonda HR-DAGS-58. Osnovna škola dr. Jure Turić u Gospiću koji je sređivanjem tijekom 2019. i 2020. godine razdvojen na više fondova. U navedenim fondovima čuva se ukupno 11 školskih spomenica te tri arhivske jedinice koje su trebale postati spomenice ili su slične spomenicama po vanjskim (korice i naziv) ili unutarnjim karakteristikama (kronološko vođenje školskih događanja): jedna spomen-knjiga OŠ Nada Dimić Gospić na organizirane izložbe učenika 1965. – 1967. (knjiga dojmova), jedan ljetopis Pedagoške akademije Gospić 1976. – 1978. te jedan strojni prijepis iz Ljetopisa Osnovne škole Stanko Opsenica i Srednje škole Nikola Tesla Teslingrad iz vremena okupacije Ličkog Osika. Spomenice i ljetopisi su prema principu provenijencije u Državnom arhivu u Gospiću sastavni dio organske cjeline pripadajućih fondova u kojima se fizički nalaze, iako je praksa pojedinih arhiva da se spomenice fizički izdvajaju u zasebne zbirke. U daljnjem tekstu donosimo pregled i opis spomenica koje se čuvaju u Arhivu.

Spomenica za pučku školu u Novom I, HR-DAGS-294. Osnovna škola Lički Novi, knj. 4.

Najstarija spomenica koja se čuva u gospićkom Državnom arhivu je Spomenica za pučku učionu u Novom. Ona je ujedno i jedna od najstarijih spomenica Like. Obuhvaća razdoblje od 1880. do 1939. godine zbog čega budi zanimanje istraživača i često se koristi u Arhivu. Njene je zapise do 1918. godine detaljnije obradila Ilievska Radošević u svojem preglednom članku pod naslovom *Zapisi novljanske školske spomenice* (1880. – 1918.) u kojem navodi da nedostaje šest bitnih stranica te da sadrži zapise na 88 stranica (Ilievska Radošević, 2019: 189). To je spomenica iz koje je pored povijesti škole kronološki vidljiva i cjelokupna društveno-politička situacija, ne samo u mjestu već u cijeloj Lici i Hrvatskoj. Osim podataka o učiteljima, vjeroučiteljima i učenicima donosi pregled podataka o predstavnicima školske, državne i crkvene vlasti i njenim mijenama, organizaciji nastave te važnim događajima iz društvenog i školskog života. Npr. kroz promjene upravno-teritorijalnog uređenja donosi podatke o imenovanjima velikih župana i ostalih predstavnika vlasti. Pravi je primjer kako su školske spomenice važan arhivski izvor za proučavanje političke i upravne povijesti. U njenim zapisima su opisane društvene i povijesne prilike te

Spomenica za pučku školu u Novom

odnos učitelja i učenika prema njima. Npr. tijekom Prvog svjetskog rata aktivnosti i radovi učenika nerijetko su bili usmjereni na pomoć u ratnim uvjetima poput pletenja čarapa za potrebe vojske. Povijesni događaji su opisivani detaljno npr. posjet kralja Aleksandra I. Karađorđevića Gospiću i Lici 1933. godine. (Vidi sl. 2.). Po tvarnim značajkama riječ je o knjizi dimenzija 23 × 37,5 cm, korica od tvrde ljepenke narančaste boje s utisnutim sivo-smeđim ornamentima i natpisom *SPOMENICA*. Hrnat korica je presvučen u crveno platno preko kojeg je nestručno zalijepljena selotejp vrpca. Knjiga ima oštećenje u vidu odvojenosti stranica kod uveza.

**Spomen-knjiga Područne škole Brušane I.,
HR-DAGS-300. Osnovna škola Kata Pejnović [Vlado Knežević]
Gospić, Područna škola Brušane, knj. I.**

Spomenica je vođena u razdoblju od 1966. do 1978. godine. U uvodnom dijelu je retroaktivno zapisan historijat škole do 1966. godine od kada slijede zapisi po školskim godinama u kojima se navodi raspored razrednih odjeljenja i učitelja, organizacija i grupa slobodnih aktivnosti te ostali podatci o organizaciji nastave i izvanškolskih aktivnosti učenika. Spomenica je po tvarnim značajkama knjiga ukoričena u kvalitetnu crnu kožu dimenzija 23 × 32 cm sa srebrno otisnutim nazivom *SPOMEN KNJIGA*. Listovi su izrađeni od kvalitetnijeg papira veće gramaže, u nijansi žute boje, s crvenim rubovima. Knjiga nema većih oštećenja, osim što su neki listovi odvojeni iz uveza koji je rađen metalnim spajalicama, zbog čega se mjestimice vide tragovi korozije. Iz monografije *Sto pedeset godina škole u Brušanima* Stipe Tonkovića saznajemo da je starija spomenica škole uništena u razaranju i požaru škole 1943. godine (Tonković, 2009: 56,59).

**Ljetopis Osmogodišnje škole u Karlobagu,
HR-DAGS-126. Osnovna škola Divko Budak Karlobag**

Spomenica je vođena u razdoblju od 1954. do 1962. godine. Donosi kronološki opis važnijih datuma o početku i kraju školske godine, održanih priredbi, promjeni naziva škole,⁸ popise razreda – učenika i nastavnika, članova školskog savjeta, podatke o premještanju nastavnika i opis teških okolnosti rada škole zbog nedostatka nastavnika odnosno njihove nezadovoljavajuće školske sprema za rad u višim razredima zbog čega se nastava izvodila svaki drugi dan. Spomenica donosi podatak o elementar-

8 Škola 1958/1959. šk. god. dobiva naziv po imenu narodnog heroja Divka Budaka koji je rođen u Karlobagu.

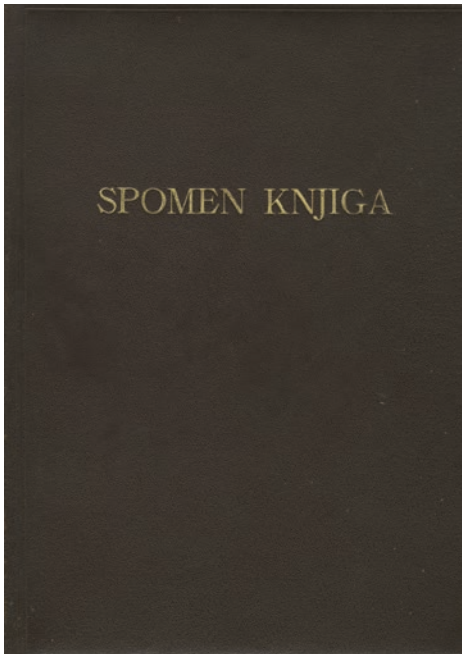

noj nepogodi kroz opis jake zime tijekom šk. god. 1954/55. koju je okarakteriziralo smrzavanje voćki, uginuće stoke i jaka bura od 100 km/h na -10 °C koja je otkidala krovove, prozore i vrata te rušila dimnjake. U širem kontekstu spominje se i lavina u Makedoniji koja je tada odnijela 100 ljudskih života. Spomenica donosi podatak o tragičnoj smrti jednog učenika te o epidemiji gripe koja je zahvatila cijelo mjesto tijekom 1957/58. šk. godine. Po tvarnim značajkama knjiga je u obliku tvrdo ukoričene nenamjenske bilježnice od 47 listova na crte s rubnim plavim dijelom. Takve su se bilježnice u vrijeme nastanka gradiva koristile za sve administrativne svrhe. Knjiga je dimenzija 21 × 29,4 cm, ima zelene kartonske korice, a hrbat i rubovi su joj presvučeni platnom. Na prednjici knjige nalazi se uokvirena naljepnica na koju je tintom ispisan naziv *Ljetopis Osmogodišnje škole u Karlobagu*. Tekst u spomenici je pisan zelenom, plavom i crnom tintom te crvenom drvenom bojom. Knjiga nema oštećenja.

Spomen-knjiga Osnovne škole Kosinjski Bakovac, HR-DAGS-198. Osnovna škola Anž Frankopan Kosinj

Spomenica Osnovne škole Kosinjski Bakovac vodila se u razdoblju od [1967.] 1968. do 1986. godine. Započinje historijatom škole koji je pisan na temelju kućne spomenice Klobučar Ivana, a koju je započeo voditi njegov otac Josip. Historijat donosi detaljan opis od 1890. godine kada su slane prve molbe za otvaranje škole Zemaljskoj vladi, općinskim i županijskim tijelima, predstavniku crkvene vlasti (presvijetlom gospodinu senjskom biskupu) i narodnom zastupniku u hrvatskom saboru Martinu Sekuliću. Hrvatska Zemaljska vlada je odobrila otvaranje škole u kući Josipa Klobučara tek 10. siječnja 1899., prva školska godina je započela 1. rujna 1899. godine, a prethodilo joj je „uškolavanje“⁹ 10. kolovoza 1899. popraćeno velikom proslavom na kojoj su prisustvovali župan Mićo Crnić, paroh Andrija Zobenica, ravnajući učitelj u Gornjem Kosinju Marko Zdunić, načelnik Jurica Fadljević, školski odbor i ostali ugledni seljani. Školu su tada pohađala samo muška djeca u dobi od 10 do 16 godina. Bilo ih je ukupno 80, 50 učenika iz Kosinjskog Bakovca i 30 učenika koji su prešli iz Gornjeg Kosinja. Nadalje se opisuje proces izgradnje nove škole koja je svečano blagoslovljena 1. rujna 1909. godine. Na stranici koja prethodi historijatu škole zalijepljena je crno-bijela fotografija seoske mlinice. U spomenici slijede zapisi koji obuhvaćaju razdoblje od školske godine 1967/68. do 1985/86., izuzev školskih godina 1980/81., 1981/82. i 1982/83. Zapisi su temeljiti i donose sve važne podatke iz života i rada škole, od broja učenika, podataka o učiteljima i nastavnicima,

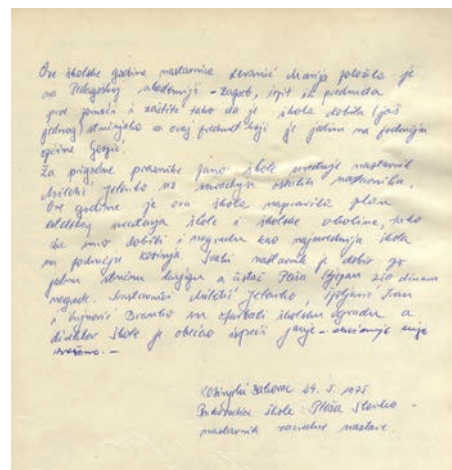
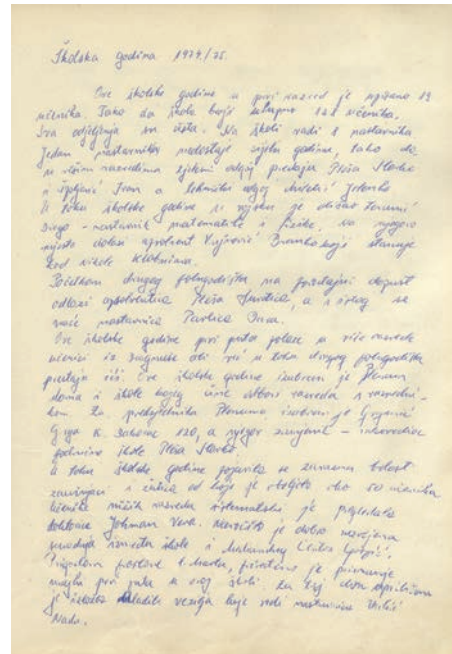
9 Izraz korišten u Spomenici.

Spomen-knjiga Osnovne škole Kosinjski Bakovac, školska godina 1974/75.

organizaciji nastave u kombiniranim i čistim razrednim odjeljenjima, otežanim materijalnim uvjetima, o uspjehu učenika koji je npr. 1968. bio izrazito slab te o nepohađanju nastave djece iz zaseoka Draganuša, Lokvica i Antinovica zbog udaljenosti veće od 7 km od škole, organizaciji izvannastavnih slobodnih aktivnosti (literarna, recitatorska i dramska grupa, zborna pjevanje, omladinska organizacija i fotosekcija), obilježavanju školskih priredbi i svečanosti, nošenju Štafete mladosti itd. U školskoj godini 1974/75. zabilježeni su i epidemiološki podatci o pojavnosti zaraznih bolesti zaušnjaka i žutice od kojih je oboljelo 50 učenika škole.

Ponegdje se spominje sklapanje brakova među prosvjetnim djelatnicima. Godine 1978. snimana je obrazovna emisija na temu *Planinski kraj SR Hrvatske*

u kojoj su sudjelovali učenici IV. razreda s učiteljicom. U 1983. godini spominje se teška saobraćajna nesreća kod Bilaja u kojoj su u velikom broju stradali učenici OŠ Kata Pejnović i Nada Dimić Gospić te CUO Nikola Tesla. Riječ je o knjizi dimenzija 24 × 32,3 cm koja je ukoričena u kvalitetnu smeđu kožu sa zlatopisno utisnutim nazivom *SPOMEN KNJIGA* na prednjici knjige. Listovi su od kvalitetnog papira u nijansi žute boje sa smeđim rubovima. Pisana je plavom tintom i kemijskom olovkom, a pojedini dijelovi teksta su ispisani ili istaknuti crvenim flomasterom. Na prvoj stranici je izrađen crtež škole u olovci. U Spomenici se nalazi ukupno 19 fotografija (12 crno-bijelih i 7 fotografija u boji) od kojih samo jedna nije zalijepljena na listove knjige. Na jednom mjestu su vidljivi tragovi ljepila. Ostalih oštećenja nema.

Spomen-knjiga Osnovne škole Kosinj, HR-DAGS-198.

Osnovna škola Anž Frankopan Kosinj

Spomenica obuhvaća razdoblje života škole od 1958. do 1964. godine. Započela se voditi na kraju šk. godine 1958/59. s opisom formiranja i opremanja jedinstvene osmogodišnje škole u Kosinju u općinskoj zgradi koju bi pohađali učenici viših razreda (V.-VIII.) iz Mlakve, Gornjeg Kosinja, Krš-Gradine, Lipovog Polja, Vukelić Sela i Donjeg Kosinja, dok bi škole u navedenim mjestima nastavili pohađati učenici razredne nastave od I. do IV. razreda. Do tada su sve škole u navedenim mjestima bile ili šestogodišnje ili osmogodišnje. U višim razredima su nastavu vodili učitelji, a ne nastavnici. Zapisani su podatci o formiranju radne brigade koja je radila na pošumljavanju goleti iznad Vukelić Sela, o organizaciji narodnog zbora, uspjehu učenika, popravnim ispitima, zaključcima nastavničkog zbora, raznim akcijama, promjeni upravitelja škole, podatci o doškolavanju nastavnika npr. oni ma koji su se upisali na Pedagošku akademiju i sl. Iz spomenice možemo saznati i podatke o ukidanju područnih škola Donji Kosinj, Kućišta, Mlakva i njihovom premještanju u druge škole 1962. godine te popise nastavnika po područnim školama. Ova spomenica govori uglavnom o životu škole, tek se na kraju zapisa iz 1964. spominje elektrifikacija sela kao značajan projekt i događaj. Spomenica je po tvarnim značajkama knjiga ukoričena u kvalitetnu crnu kožu dimenzija 24 × 33 cm sa zlatno otisnutim nazivom *SPOMEN KNJIGA*. Listovi su izrađeni od kvalitetnijeg papira veće gramaze u nijansi žute boje s crvenim rubovima. Knjiga nema oštećenja. Pisana je plavom tintom i kemijskom olovkom, a pojedini dijelovi teksta poput naslova ispisani su i istaknuti narančastim flomasterom. U Spomenici se nalazi ukupno 24 crno-bijelih fotografija zalijepljenih na listove.

Stranice s fotografijama iz Spomen-
knjige Osnovne škole Kosinj

Spomen-knjiga Područne škole Malo Polje, HR-DAGS-161. Osnovna škola Perušić, knj. 781.

Spomenica započinje opisom škole Malo Polje – Mezinovac do 1954. godine nastalim temeljem sakupljenih podataka metodom intervjua odnosno priča ljudi iz sela jer su škola i njena cjelokupna arhiva zapaljene i uništene tijekom Drugog svjetskog rata. Opis započinje detaljima od početka izgradnje škole 1930. godine koji se odnose na izgled nekretnina i financiranje izgradnje, a dalje se donosi pregledni historijat škole od početka rada 1932. godine u kojem su istaknuta postavljenja učitelja tijekom vremena. Nakon rata škola je ponovno otvorena i nastava se odvijala u privatnoj zgradi, a zgrada škole je ponovno obnovljena u razdoblju od 1948. do 1951. Redoviti zapisi su vođeni u spomenici od 1966. do 1976. godine na klasičan način po tijeku zbivanja u školskim godinama. Iz nje također možemo izvući zavičajne povijesne bilješke kao npr. podatak o elektrifikaciji sela 1970. godine. Spomenica je po tvarnim značajkama knjiga ukoričena u smeđu kožu s nazivom *SPOMEN KNJIGA* utisnutim zlatnim slovima. Knjiga je dimenzija 24 × 26,5 cm. Listovi žute boje ispisani su crnom i plavom tintom te kemijskom olovkom. U spomenici nema fotografija. Između listova šk. godine 1970/71. nalazi se prešani osušeni cvijet koji nije vezan za pisani tekst.

Spomen-knjiga Osnovne škole Hećimović Martin – Bracija Perušić, HR-DAGS-161. Osnovna škola Perušić

Spomenica je vođena u razdoblju od 1949. do 1978. godine. Zapčinje podatkom o preuzimanju dužnosti Kobešćak Milke na mjesto upraviteljice Sedmogodišnje škole u Perušiću, nakon čega slijedi detaljan opis stanja građevine školske zgrade. Opisani su teški materijalni i nehigijenski uvjeti rada, ali i nastojanja učitelja i učenika da se uvjeti poprave. Spominje se kako je prije rata škola posjedovala tzv. Kraljev vrt s 3 jutra zemlje koji joj je oduzet u korist uživanja Seljačke radne zadruge Prvan Selo. Navodi se i teško materijalno stanje nastavnika, njihovi loši uvjeti stanovanja i ishrane koji su za posljedicu imali zdravstvene posljedice u vidu plućnih priraslica dokazanih rendgenskim snimkama. Školu pohađaju učenici iz Prvan Sela, Bukovca, Konjskog Brda, Malog Polja, Kaniže i Studenaca. Opisuju se rad kuhinje i namirnice koje učenici dobivaju za obrok. Istaknuta su imena nekih nastavnika te je opisan rad omladinskih i pionirskih organizacija, održavanje priredbi i takmičenja. Opisuju se slaba pismenost učenika i poteškoće s čitanjem i pisanjem kod velikog broja učenika. Kasniji zapisi su opširniji i detaljniji, sadrže tablične popise nastavnog osoblja. Zanimljiv je referat koji je zapisala upraviteljica 1955. godine u kojem

se donosi povijest Perušića i školstva Like i Karlobaga od samog osnutka prvih osnovnih škola u prvoj polovici 18. stoljeća s posebnim naglaskom na perušićku školu. U narednim zapisima opisuju se stručne škole na području Perušića, daju se detaljni opisi mjesta, njegove infrastrukture, gospodarstva i kulturnih sadržaja. Zabilježeni su uspjesi učenika u slobodnim izvannastavnim aktivnostima poput uspjeha tamburaškog orkestra u izvedbi opere *Ero s onoga svijeta*. Spomenica završava zapisima iz 1978. u kojima je pored podataka o školi istaknut značaj društveno-političkih zajednica i njihovih predstavnika na rješavanje poteškoća i problema s kojima je škola bila suočena. Spomenica je po tvornim značajkama knjiga ukoričena u smeđu kožu s nazivom *SPOMEN KNJIGA* utisnutim zlatnim slovima. Knjiga je dimenzija 24 × 32,5 cm. Listovi nijanse žute boje ispisani su plavom tintom, plavom kemijskom olovkom te crnim i plavim flomasterom. U spomenici nema fotografija. Zastupljeni su popisi u tablicama. Na više mjesta otišnut je štambilj škole. Spomenica je korištena kao izvor za pisanje knjige *Školstvo u Perušiću 1773-2010*. Pavla Murgića i Adolfa Jurčića.

Školska godina 1955/56.

Popis nastavnika koji je radio u školi u toku te godine

Prezime i ime	Kvalifikacija	Škola	Godina nastave	Spomenica
Pola Jela	MFŠ	12	9	odgovorno za školu
Anić Ranko	MFŠ	35	6	odgovorno za nastavu i disciplinu učenika
Antić Josip	MFŠ	31	6	
Kolčić Jela	učiteljica	26	5	
Kalinić Jela	učiteljica	28	6	2. na. u. odgojiteljica
Murgić Pavla	učiteljica	32	4	odgovorno za nastavu i disciplinu učenika
Kokotović Miro	učitelj	19	16	
Balenović Jela	učiteljica	19	5	16. K. i M. na. zajedničko djelo
Glavčan Branka	učiteljica	20	7	16. K. i M. na. zajedničko djelo
Kolčić Olga	učiteljica	20	3	
Gaspar Marija	učiteljica	22	11	
Pola Jela	učiteljica	22	8	16. K. i M. na. zajedničko djelo
Grivčić Jela	učiteljica	24	29	
Murgić Pavla	učiteljica	24	11	
Kalinić Jela	učiteljica	25		

Borbu protiv škole, koja nije potpuno ali u glavnom može izdati, potpuno škole, da se ne predmeti nastavi, jeri i drugim brojem i slično, kao i odgovoran rad u ovom razdoblju. Kvalitet nastave zadovoljavaju. U odgoju na području škole, godinama nastavlja se nastaviti.

Škola je prilikom radom na vrijeme i odgoju je radila cijela

Školska godina 1955/56.

Spomen-knjiga Područne škole Kruščica, HR-DAGS-I27. Osnovna škola dr. Ante Starčevića Pazarište Klanac

Spomenica je vođena u razdoblju od 1956. do 1959. godine. Započinje opisom geografskih obilježja sela Kruščica te povijesnim historijatom škole od 1922. godine kada je škola započela s radom u privatnoj kući Luke Balenovića. U zapisima su sadržajno obuhvaćeni svi bitni elementi opisa školskog života od razrednih odjeljenja, učitelja i nastavnika, sudjelovanja društveno-političke zajednice u radu škole, obilježavanje svečanosti i praznika, rad s odraslima, rad školske kuhinje itd. Iako je vođena relativno kratko, svega tri školske godine, iz ove spomenice je moguće izdvojiti

*Izlet učenika iz
Kruščice i Aleksinice
na Plitvička Jezera*

zanimljive sadržaje od povijesne vrijednosti npr. nabavka baterija i akumulatora za radio aparat koji je prvi put korišten 13. rujna 1957. u školi na veliko oduševljenje učenika te podatci o epidemiološkoj situaciji sezone gripe i vremenskih nepogoda tijekom 1956/57. zbog čega je škola bila zatvorena 4 dana. Posljednji zapis obuhvaća opis nadolazeće izgradnje prometne infrastrukture i elektrifikacije sela. Po tvarnim karakteristikama riječ je o knjizi dimenzija $24 \times 26,5$ cm koja je ukoričena u kvalitetnu zelenu kožu s utisnutim zlatnim slovima naziva *SPOMEN KNJIGA* na prednjici knjige. Listovi su od kvalitetnog papira nijanse žute boje s crvenkastim rubovima. Pisana je plavom tintom. U Spomenicu su zalijepljene dvije crno-bijele fotografije iz šk. god. 1955/56. i 1956/57. Knjiga je oštećena na prvoj stranici. U gornjem lijevom uglu prve stranice izrezan je dio lista pravokutnog oblika veličine $13,8 \times 7,5$ cm čime je nepovratno uništen tekst spomenice na drugoj stranici. Pretpostavljamo da je na dijelu Spomenice koji nedostaje stajala fotografija ili crtež.

Spomenica škole Sušanj, HR-DAGS-126. Osnovna škola Karlobag

Spomenica je vođena u razdoblju 1970. – 1973. na svega 5 listova. Za svaku je školsku godinu kronološki prikazan tijek održavanja sjednica, proslava, završetka i početka polugodišta, sudjelovanje nastavnika na seminarima i predavanjima, broj i sastav učenika u školi, njihovo vrednovanje i ocjenjivanje. Druge zanimljive podatke spomenica ne donosi izuzev relevantnih podataka o školskom životu tijekom školskih godina koje obuhvaća. Ova spomenica je po izglednim i tvarnim karakteristikama slična karlobaškoj. Riječ je o knjizi u obliku tvrdo ukoričene nenamjenske administrativne bilježnice na crte. Knjiga je dimenzija 21×29 cm, ima kartonske korice u spektru

boja smeđe-zeleno, a hrbat i rubovi knjige su presvučeni zelenim platnom. Na prednjici knjige nalazi se uokvirena naljepnica na koju je tintom ispisan naziv *Spomenica škole Sušanj*. Tekst u spomenici je pisan plavom tintom. Knjiga nema oštećenja.

Spomenica škole Baške Oštarije, HR-DAGS-126. Osnovna škola Karlobag

Spomenica je vođena u razdoblju od 1961. do 1974. godine. Započinje zapisom o historijatu škole u kojemu učiteljica Kata Šikić navodi kako selo nije imalo školsku zgradu do 1919. godine te se nastava održavala u 'popovom' stanu. Prvi učitelji u selu bili su Pere Vidmar i Katica Sapunar. Zanimljiv je podatak da su u poslijeratnom razdoblju (1925. – 1928.) u školu upisivani učenici različitog uzrasta od 7, 15 i 20 godina. Slijedi i zanimljivost o vremenskoj nepogodi koja je pogodila Baške Oštarije 1928. kada je vijavica podigla i odnijela krov sa škole. Škola je već iduće 1929. godine obnovljena i tada su je prvi put počela pohađati ženska djeca iz sela. Tijekom Drugog svjetskog rata škola je uništena, a obnovljena je u poraću. Kroz zapise nastale tijekom školskih godina u kojima je spomenica vođena možemo pratiti teške materijalne prilike škole čiji je krov propuštao oborine koje su onemogućavale normalan rad te se nastava za vrijeme zimskih dana najčešće odvijala u učiteljskom stanu. Osim uobičajenih školskih podataka koji su upisivani, spomenica donosi pregled značajnih datuma u životu sela: otvorenje ceste Karlobag-Gospić, izgradnja Hotela Velebno, elektrifikacija sela koja je nažalost zaobišla školsku zgradu zbog nedostatka materijalnih sredstava, prestanak rada seoskog bifea Jadran i sl. Po tvarnim karakteristikama knjiga spomenice je u obliku tvrdo ukoričene nenamjenske administrativne bilježnice na crte. Knjiga je veličine 21 × 29 cm s kartonskim koricama mramornog crno-zelenog uzorka. Hrbat i rubovi knjige su presvučeni smeđim platnom. Na prednjici knjige nalazi se uokvirena naljepnica na koju je tintom ispisan naziv *Spomenica škole Baške Oštarije*. Tekst je pisan plavom tintom i kemijskom olovkom. Knjiga nema oštećenja.

Spomen-knjiga Područnog odjeljenja Barić Draga, HR-DAGS-126. Osnovna škola Karlobag

Spomenica je pisana 24. ožujka 1963. na svega 3 lista papira. Započinje historijatom škole Barić Draga u kojem su najprije opisani geografski položaj i obilježja sela te otvaranje osnovne četverogodišnje škole u privatnoj kući Jandre Barića 1924. godine. Školska zgrada je sagrađena 1938., a nastava je započela 1939. godine. Zbog ratnih okolnosti nastava je bila prekinuta od 1944. do 1945. godine. Zanimljivo je kako od 1953. škola postaje šestogodišnja, zatim osmogodišnja, a cijelo vrije-

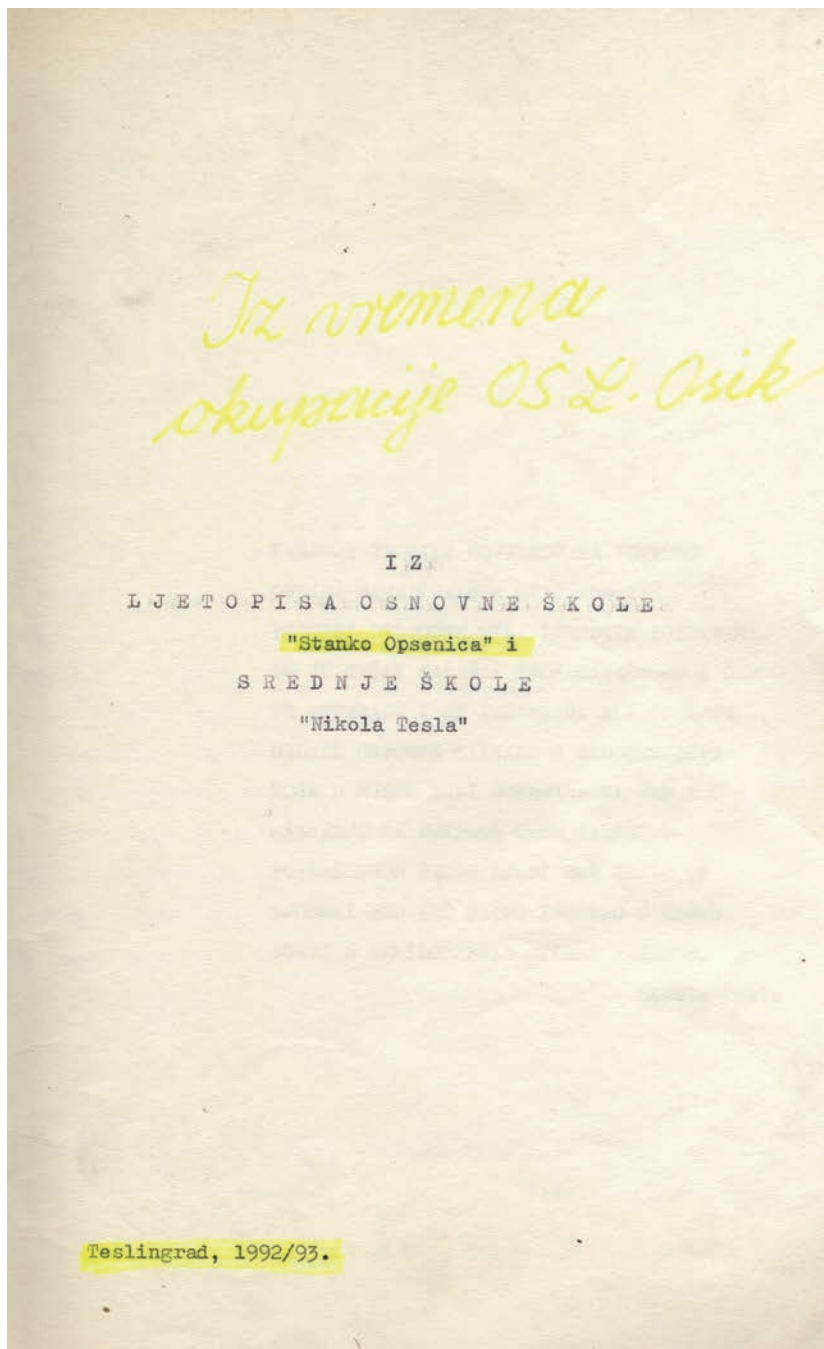
me u njoj radi samo jedan prosvjetni djelatnik. Od 1961. izvršena je centralizacija škole sa školom u Karlobagu te školu pohađaju učenici od I. do IV. razreda dok viši razredi putuju na nastavu autobusom u Karlobag. Spomenica je po tvarnim značajkama knjiga u obliku tvrdo ukoričene nenamjenske bilježnice s listovima od trgovačkog papira. Knjiga je veličine 21 × 29 cm s kartonskim koricama mramornog crno-plavog uzorka. Hrnat knjige presvučen je plavim platnom. Na prednjici knjige nalazi se uokvirena naljepnica na koju je strojopisom otipkan naziv *SPOMEN KNJIGA Područnog odjeljenja BARIĆ DRAGA*. Tekst u spomenici se nalazi samo na prve tri stranice i ispisan je plavom tintom dok su ostale stranice potpuno prazne. Knjiga nema oštećenja.

Ljetopis Pedagoške akademije Gospić, HR-DAGS-233. Pedagoška akademija Gospić

Ljetopis je pisan u običnu bilježnicu tvrdih smeđih korica dimenzija 21 × 29 cm. Na odvojenom papiru napisano je uputstvo za vođenje ljetopisa iz kojeg je vidljivo da je ljetopis ranije vodila Zlata Derossi, potom Š. Tomljenović. Zapisi se u ovoj knjizi odnose na samo dvije akademske godine: 1976/77. i 1977/78. Pisana je kronološki po datumima, a zapisi su po sadržaju zapravo zapisnici sa sjednica vijeća nastavnika, izvršnog odbora i sl. te zabilješke o odlascima na službena putovanja, seminare i sastanke dekana i profesora.

Strojni prijepis iz ljetopisa Osnovne škole Stanko Opsenica i Srednje škole Nikola Tesla Teslingrad, HR-DAGS-197. Osnovna škola Stanko Opsenica Lički Osik (Teslingrad) (HR-DAGS-226. Srednja škola Nikola Tesla u Teslingradu)

Riječ je o izvatku odnosno strojnom prijepisu iz ljetopisa u obliku izvještaja koji se odnosi na školsku godinu 1992/93. ovih dvaju školskih ustanova koje su bile pod upravom paradržavne tvorevine Republike Srpske Krajine u kojoj je mjesto Lički Osik preimenovano u Teslingrad. Obje su škole radile u zgradi srednje škole, imale su zajedničke organe upravljanja i ravnatelja. Nakon sadržaja donosi se tekst o školama i uvjetima rada u njoj, organizaciji nastave, broju učenika, oštećenjima zgrade tijekom ratnih djelovanja, stanju škole nakon provale i otuđenja imovine 27. svibnja 1993. čijeg počinitelja nikada nije otkrila stanica milicije u Teslingradu, o oskudnim materijalnim sredstvima i pomoćima koje je škola dobila od Vlade RSK i MZ Teslingrad (8 t ugljena za ogrjev, 9 peći lubura, 400 l goriva D2 i 10 milijuna dinara). Slijedi izvadak iz ljetopisa koji donosi kronološki popis važnih

Naslovnica iz ljetopisa Osnovne škole Stanko Opsenica
i Srednje škole Nikola Tesla Teslingrad

zbivanja, podatke o tijelima upravljanja, popis nastavnika, profesora i tehničkog osoblja koji su radili na obje škole, osvrt na organiziranu djelatnost i uvjete rada s opisima prostorija, radionica, školske kuhinje i prijedlog mjera za poboljšanje odgojno-obrazovnog rada. Prijepis spomenice je umetnut u mapu s mehanizmom.

Spomen-knjiga Osnovne škole Nada Dimić Gospić (Knjiga dojmova s Izložbi radova učenika 1965. – 1967.), HR-DAGS-299. Osnovna škola „Nada Dimić“ [I. osnovna škola] Gospić

Ova knjiga zapravo nije prava školska spomenica iako na prvi pogled tako izgleda. Riječ je o ukoričenoj spomen-knjizi dimenzija 24 × 32 cm koja je po svojem sadržaju Knjiga dojmova s Izložbi učeničkih radova maketarske, tehničke, jedriličarske i likovne grupe postavljane tri godine za redom u razdoblju 1965. – 1967. godine povodom proslave praznika i Dana škole. Korice su od zelene kože s utisnutim zlatopisom.

Školske spomenice izvan Arhiva

Izvori i metode prikupljanja podataka

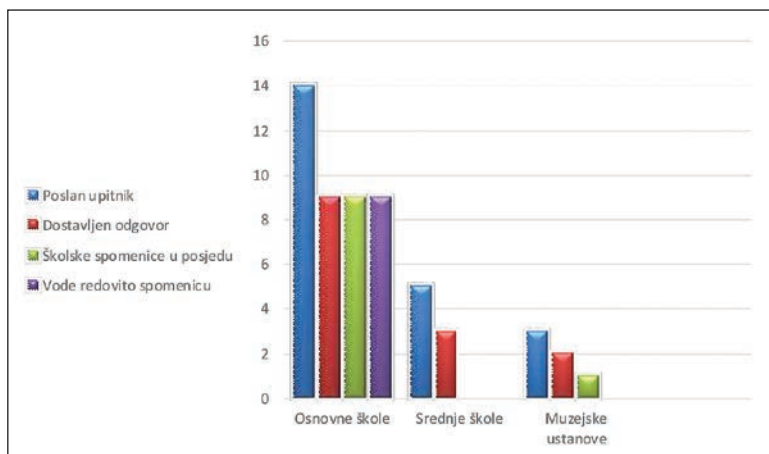
Izvan Državnog arhiva u Gospiću nalazi se pod njegovom nadležnošću ukupno 21 stvaratelj gradiva relevantan za ovo istraživanje, od čega je 14 osnovnoškolskih ustanova. Istraživanje podataka o školskim spomenicama izvan Arhiva provedeno je kroz tri modela odnosno tri faze rada. U prvoj fazi istraživanja pregledana je nekolicina dosjea stvaratelja gradiva osnovnoškolskih ustanova u Odjelu za zaštitu arhivskog i dokumentarnog gradiva izvan arhiva Državnog arhiva u Gospiću. Pregledom dosjea utvrđeno je da je najvjerojatnije većina najstarijih spomenica škola uništeno i spaljeno tijekom Drugog svjetskog rata zajedno sa školama i ostalom arhivom škola. Primjer su podatci iz Dosjea stvaratelja DAGS-70. Osnovna škola Donji Lapac u kojem su sačuvane Kartoteke ustanova i registraturne građe Narodne osmogodišnje škole Donji Lapac i ostalih osnovnih škola s područja kotara i općine Donji Lapac koje su svojedobno do provođenja reforme školstva djelovale samostalno: Osnovna škole Nebljusi, Centralna osmogodišnja škola Doljani, Osnovna četverogodišnja škola Meljinovac, Narodna osmogodišnja škola Mišljenovac, Osnovna četverogodišnja škola Štrbci i Osmogodišnja škola Kestenovac. Na svim kartotekama navedenih ustanova zabilježeno je da je arhivsko gradivo uništeno tijekom Drugog svjetskog rata. Isto je stanje bilo i u Narodnoj osmogodišnjoj školi Lički Osik prema

podacima iz dosjea DAGS-68. Osnovna škola Lički Osik. Iz dokumentacije i podataka navedenih dosjea ne može se zaključiti jesu li školske spomenice vođene poslije Drugog svjetskog rata, a ako jesu može se samo pretpostaviti da su možda nestale tijekom Domovinskog rata. Isto je stanje i s većinom ostalih osnovnih škola koje su pod nadležnošću Državnog arhiva u Gospiću. Kako je bilo nemoguće objediniti i dobiti relevantne podatke o sačuvanim školskim spomenicama iz dosjea stvaratelja u drugoj fazi rada provedena je anketa u ustanovama za koje smo pretpostavili da bi u opusu svog arhivskog gradiva mogle čuvati spomenice. U trećoj fazi rada uzeli smo na uvid školske spomenice koje se čuvaju u pismohrani Osnovne škole dr. Jure Turić u Gospiću koje smo kao reprezentativni primjer sačuvanosti u ovom radu detaljnije prikazali i opisali.

Anketa i rezultati

Izuzev pregleda dosjea stvaratelja kao metodološkog modela istraživanja podataka o školskim spomenicama na terenu odabrale smo i empirijsku metodu istraživanja kroz provedbu ankete kako bi došli do sigurnih podataka o količini i vremenskom rasponu školskih spomenica izvan Arhiva. Prikupljanje podataka provedeno je anketnim upitnikom izrađenim ciljano za potrebe ovog istraživanja koji se sastojao od 4 pitanja za školske ustanove i 2 pitanja za muzejske ustanove za koje smo pretpostavili da bi u opusu svojih zbirki mogli čuvati školske spomenice. Cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje činjeničnog stanja o sačuvanosti najstarijih spomenica, ali i poticanje svijesti o važnosti vođenja spomenica kao arhivskog dokumenta od trajne vrijednosti. Anketa je upućena ustanovama putem elektroničke pošte, a pitanja su formulirana na jednostavan način kako bi se iz odgovora ustanovili količina i vremenski raspon u zapisima sačuvanih školskih spomenica izvan Arhiva, ispunjava li se zakonska obveza i koji je današnji način vođenja školskih spomenica na području nadležnosti nad stvarateljima Državnog arhiva u Gospiću, a koje obuhvaća ličko i karlovačko područje. Analiza prikupljenih podataka dobivenih metodom malog uzorka trebala bi bar približno donijeti sliku o sačuvanosti i vođenju školskih spomenica na terenu. Školske ustanove kao stvaratelji i eventualni posjednici ili vlasnici školskih spomenica odgovarali su na sljedeće upite: Posjeduje li vaša ustanova školske spomenice/ljetopise? Ako da, navedite količinu (komade), naziv škole i razdoblje obuhvaćeno u spomenicama/ljetopisima za svaku knjigu pojedinačno. Vodite li redovito spomenicu/ljetopis? Vodite li spomenice/ljetopise danas u fizičkom ili analognom obliku (knjige) ili kao e-spomenicu u elektronskom obliku? Muzejskim ustanovama upućena su sljedeća dva upita: Posjeduje li vaša ustanova školske spomenice/ljetopise s ličkog i karlovačkog

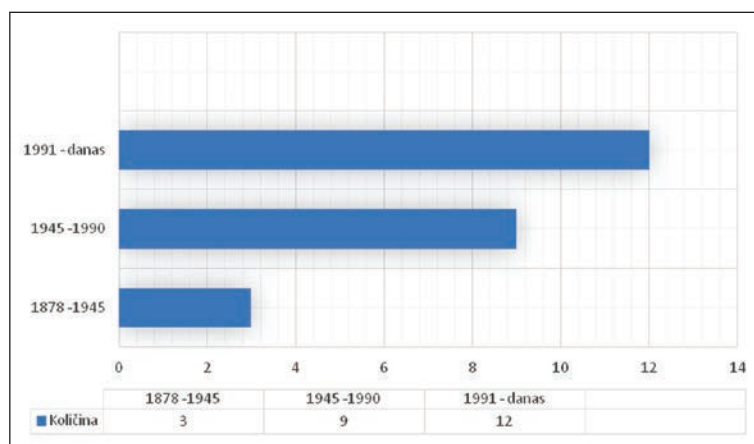
*Graf 1.
Posjedovanje i
vođenje školskih
spomenica*

područja (podvelebitsko primorje)? Ako da, navedite koliko komada posjedujete, nazive škola te vremenski raspon na koji se odnose. Istraživanje je obuhvatilo 14 osnovnih škola, 5 srednjih škola i 3 muzejske ustanove. Sve anketirane škole i dva muzeja su s područja skrbi i nadležnosti Državnog arhiva u Gospiću, a upit je poslan i u Hrvatski školski muzej s obzirom na mogućnost posjedovanja arhivskog gradiva školstva s područja nadležnosti Državnog arhiva u Gospiću. Na anketu je odgovorilo 9 osnovnih škola, 3 srednje škole i 2 muzeja.

Analizom rezultata ankete proizlazi da sve osnovne škole koje su dostavile odgovore, njih ukupno 9, posjeduju i redovito vode školske spomenice u fizičkom ili analognom obliku knjige. Srednje škole ne podliježu zakonskoj obvezi vođenja školskih spomenica te ih niti vode niti posjeduju. U Muzeju Like Gospić čuva se spomenica Osnovne škole Bilaj iz razdoblja 1894. – 1939. s dodatkom za školsku godinu 1954/55. Hrvatski školski muzej ne posjeduje školske spomenice s ličkog

*Graf 2.
Spomenice
izvan arhiva –
razdoblja vođenja*

i karlovaškog područja. (Vidi graf 1. i 2.). U 9 osnovnih škola koje su odgovorile na anketu nalazi se ukupno 18 spomenica. Samo Osnovna škola Zrinjskih i Frankopana Otočac posjeduje dvije spomenice iz 19. i prve polovice 20. stoljeća. To su: spomenica osnovne škole Sinac koja je vođena od 1887. do 1942. i spomenica škole Ličko Lešće, vođena od 1886. do 1936., a u kojoj je napisan povijesni pregled od 1831. do 1886. koji svjedoči o povijesti školstva na području Ličkog Lešća. Ostale spomenice u osnovnim školama vođene su u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata i vođene su najčešće kontinuirano u istoj knjizi do ispisa zadnjih stranica, čak negdje skoro do današnjih dana kao npr. Spomenica osnovne škole Kosinj 1957. – 2020. Iz odgovora pojedinih škola može se zaključiti da su neke spomenice, npr. s područja Otočca, nestale tijekom Domovinskog rata.

Prikaz sačuvanosti školskih spomenica na primjeru Osnovne škole dr. Jure Turića u Gospiću

Kao reprezentativni primjer stanja sačuvanosti školskih spomenica izvan Arhiva uzeli smo na uvid i analizirali spomenice koje se čuvaju u Osnovnoj školi dr. Jure Turića u Gospiću. U pismohrani navedene škole čuva se 5 spomenica kroz koje se može pratiti povijest školstva na području Gospića od 1957. godine kada je Narodna osmogodišnja škola Gospić podijeljena na dvije osnovne škole koje su u svom sastavu imale pripadajuće područne škole koje su djelovale u okolnim selima. I. osnovna škola (Osnovna škola „Nada Dimić“ Gospić) i II. osnovna škola (Osnovna škola „Vlado Knežević“ Gospić / Osnovna škola „Narodni heroj Kata Pejnović“ Gospić) su tijekom vremena mijenjale nazive, a ponovno su se ujedinile 1. srpnja 1979. u jedinstvenu školu pod nazivom Osnovna škola „Narodni heroji Kata Pejnović i Nada Dimić“ Gospić koja je 1991. promijenila naziv u Osnovnu školu dr. Jure Turić u Gospiću (Mataija 2016: 9-15). Navedeni podatci koji se nalaze u spomenicama su iznimno vrijedni i arhivističkoj struci koja se bavi proučavanjem povijesti stvaratelja (osnutkom i prestankom rada ustanova, promjenama naziva i predničko-slijedničkim pravnim odnosima stvaratelja), a koja prethodi svakom arhivističkom sređivanju i oblikovanju arhivskih fondova.

Spomenica Narodne osmogodišnje škole Gospić (I. osnovna škola u Gospiću od 1958/1959.)

Na samom početku spomenica sadržava historijat grada Gospića, političko i upravno-teritorijalno uređenje do 1950-ih godina i njegov utjecaj na zavičajno područje i školu koja je otvorena još davne 1788. godine kao Pučka osnovna

škola u Gospiću. Spomenica se počela voditi između 1956. ili 1957. godine uoči ili tijekom spajanja Osnovne škole, Vježbaonice i nižih razreda Gimnazije u jedinstvenu novoosnovanu Narodnu osmogodišnju školu Gospić što se može zaključiti po historijatu grada i škole te opisima povijesnih prilika i događaja koji su pisani retroaktivno. Osim podataka o upraviteljima škole tijekom školskih godina, spomenica sadržava podatke o zaposlenicima, naročito o prosvjetnim djelatnicima, njihovim zvanjima, podacima o radu i premještajima. Opisivano je formiranje pionirskih i omladinskih odreda i grupa i njihove akcije, grupa izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti (zborova, tamburaškog orkestra i sl.), obilježavanje državnih praznika i proslava, obilježavanje sjednica itd. Opisane su teške materijalne prilike škole nakon osnutka. Nastava se odvijala na dvije lokacije – u dotrajaloj zgradi bivše Osnovne škole i u zgradi Gimnazije Nikola Tesla bez sportske dvorane, igrališta i vrta, a većinu je nastavnih sredstava i pomagala koristila od Gimnazije. Od šk. godine 1958./59. škola se razdvaja na dvije škole i ovu Spomenicu nastavlja voditi I. osnovna škola u Gospiću koja djeluje u bivšoj domaćinskoj školi, a koja već 1959. dobiva novi naziv Narodni heroj Nada Dimić. Spomenica sadržava zapise do 1965. godine, kada Škola započinje voditi spomenicu u drugoj knjizi. Po tvarnim karakteristikama spomenica je knjiga dimenzija 21 × 29,5 cm čije su korice presvučene u sivo platno na kojem je plavom tiskarskom bojom istaknut naslov *SPOMENICA Narodne osmogodišnje škole GOSPIĆ*. Spomenica sadržava crteže tušem te dosta crno-bijelih fotografija koje su lijepljene na listove ispisivane uglavnom tintom (naliv perom).

Spomenica Osnovne škole Nada Dimić u Gospiću

Ova je spomenica nastavak prethodne spomenice i vođena je u razdoblju od 1965. do 1978.[1979.] godine. Sadržajem je slična prethodnoj, nastavljeni su zapisi vezani za održane sjednice Nastavničkog vijeća, sastanke Savjeta škole i sl. Opisuju se novozaposleni djelatnici, raspored razredništva u matičnim školama i raspored učitelja na područnim školama, formiranje pionirskih i omladinskih organizacija npr. Omladinske radne čete 25. maj, rad škole u tri vremenska turnusa što upućuje na veliki broj djece, obilježavanja proslava i praznika, dana svečanosti otvaranja novoizgrađene spomen-škole Narodni heroj Kata Pejnović Gospić 16. rujna 1972., posjet književnice Anđelke Martić školi 1977. godine itd. Knjiga završava zapisom dojma književnika Arsena Diklića prilikom posjete školi 12. lipnja 1979. Uz zapise iz života škole prikazan je i život lokalne zajednice u odnosu na povijesne prilike npr. ozbiljnost političke situacije 1968. godine te rad sindikalnih i političkih organizacija. Po tvarnim karakteristikama knjiga je veličine 25 × 35 cm

čije su korice presvučene kvalitetnim bež platnom, a natpis *SPOMENICA* otisnut zlatopisom. Pisana je plavom tintom, a na listovima su brojna oštećenja od ostataka ljepila kojim su lijepljene fotografije. Spomenica sadržava dosta crno-bijelih fotografija i dvije u koloru koje su uglavnom otpale s mjesta na koje su bile zalijepljene. Fotografije imaju oštećenja od ostataka ljepila selotejp vrpce koja je lijepljena preko njih uglavnom okomito s obje strane. U knjizi se nalazi i brošura o otvaranju Spomen-škole „Kata Pejnović“ Gospić iz 1972. godine.

Spomen-knjiga II. Osnovne škole u Gospiću

Spomenica je vođena u razdoblju od 1958. do 1971. godine. Počinje tekstom o započetoj školskoj godini 1958/59. te o podjeli prethodne škole na I. i II. osnovnu školu. Ova je škola započela s radom 1. rujna 1958. pod upraviteljstvom Ante Došena. Opisane su sjednice nastavnčkog zbora, izbor školskog odbora, podjela dužnosti prema stručnim aktivima, zajednici doma i škole, pionirskim grupama, naučnim grupama, savjetu pionira, odborima za proslave, formiranje školske zadruge Branko Ognjenović itd. Spomenica prati sva školska događanja u kontekstu vremena zbivanja naročito obilježavanje praznika, održavanje proslava i priredbi, sudjelovanje učenika u natjecanjima, rad, izlaganje i uspjeh Školske zadruge, podatke o uspjehu učenika, podjeli svjedodžbi i održavanju popravnih ispita, rad uprava, odbora, savjeta i komisija. Tekst iz života škole je popraćen crno-bijelim fotografijama (grupe učenika kulturno-umjetničkih društava škole, biciklijada povodom štafete mladosti, susret Anđelka Ristića, Enesa Čengića i Branka Čopića s učenicima škole itd.). U spomenici je opisano ponovno otvaranje Područne škole Rastoka 1968. godine koja je bila zatvorena 1963. godine od kada su djeca morala pješaćiti dnevno do 14 km kako bi sudjelovala na redovnoj nastavi u Smiljanu. U spomenici je opisano stanje školskih zgrada i inventara sedamdesetih godina, broj učenika i odjeljenja matične i područnih škola. Zanimljiv je podatak da su djeca prosječno dnevno pješaćila 5-7 km radi dolaska na nastavu, tek je ponegdje bio organiziran prijevoz npr. za učenike iz Smiljana. Riječ je o knjizi dimenzija 23 × 32 cm uvezanoj u korice od smeđe kože s utisnutim zlatopisom *SPOMEN KNJIGA*. Listovi su od kvalitetnog bijelog papira čiji su rubovi crvene boje. Pisana je uglavnom plavom tintom. Sadržava 26 crno-bijelih fotografija većinom umetnutih na zalijepljene uglaste etuije ili lijepljenih izravno na podlogu papira. Na tri mjesta su ostali prazni uglasti etuiji, a fotografije su vremenom otpale i/ili su izdvojene iz spomenice. Nekoliko fotografija se drži tek jednim dijelom za uglasti etui dok ostalih oštećenja nema.

Spomen-knjiga Osnovne škole Kata Pejnović Gospić

Spomenica započinje životopisom Kate Pejnović, zatim je veliki dio teksta posvećen izgradnji nove osnovne škole u Gospiću s generalijama o novčanim donacijama i financiranju izgradnje te tekst o svečanom otvaranju škole 16. rujna 1972. s potpisanim spomen dojmovima utjecajnih osoba iz društvenog života i kulture poput kazališnog glumca Pere Budaka i književnika Nikole Pulića. U narednim zapisima spomenica sadržajno donosi tijek školskih zbivanja po školskim godinama, podatke o broju učenika u matičnoj i područnim školama Brušane, Bužim, Rastoka, Smiljan i Trnovac, zatim izvještaje o uspjehu učenika. Spomenica završava zapisima iz prvog polugodišta 1978. godine te spomen dojmovima poznatih osoba iz 1979. godine. Kao i u prethodnoj knjizi, i u ovoj je dojam zapisao Arsen Diklić 12. lipnja 1979. Spomenica je knjiga dimenzija 29,5 × 38 cm ukoričena u smeđe platno i kožu na kojoj je tiskom tamnosmeđom bojom otisnut naslov *SPOMEN KNJIGA*, naziv škole na latinici i ćirilici te grafička slika škole. Na prvim unutarnjim listovima nalazi se i ilustracija portreta Kate Pejnović koju je izradio slikar Mile Rajšić, a spomenicu je prepisala nastavnica Mara Kolačević.

Spomenica Osnovne škole dr. Jure Turića Gospić

Spomenica obuhvaća zapise od 1991. do 2005. godine u knjizi dimenzija 25 × 34,5 cm. Korice spomenice su presvučene u kvalitetno bež platno, a pisana je plavom tintom. Iznimno je važna jer je vođena tijekom Domovinskog rata te se u njoj opisuje rad škole u vremenu ratnih zbivanja i teških uvjeta. Zbog ratnih okolnosti školska godina 1991/92. nije započela na vrijeme već tek 10. veljače 1992., a održavanje nastave matične škole bilo je organizirano u okolnim selima (Smiljan i Debelo Brdo) i područnim školama, privatnim kućama, kafićima, domovima, najčešće u neprikladnim i tijesnim prostorima, ponegdje i bez minimalnih higijenskih uvjeta. U Spomenici se nalaze i podatci o izbjeglim učenicima te popisi učenika po razredima, popisi zaposlenika, nastavnika, razrednika, isječci novinskih članaka i nekoliko fotografija u boji. Većih oštećenja knjiga nema, izuzev što su na jednom mjestu dva lista slijepljena.

Zaključak

Većina sačuvanih spomenica škola koje spadaju pod nadležnost Državnog arhiva u Gospiću vođene su poslije Drugog svjetskog rata u analognom obliku knjige u kakvom se i danas vode u našim osnovnim školama. Nažalost, stare školske spomenice

nisu cjelovito sačuvane. Većina ih je uništena ili nestala u ratnim zbivanjima koja su tijekom povijesti razarala i pustošila Liku. Izuzetak su tek 4 sačuvane spomenice iz 19. i prve polovice 20. stoljeća koje se čuvaju u Državnom arhivu u Gospiću, Osnovnoj školi Zrinskih i Frankopana u Otočcu i Muzeju Like Gospić. Sačuvane školske spomenice ličkog i okolnog područja kulturno su dobro našeg naroda, dio naše kulturne baštine i iznimno vrijedno arhivsko vrelo za istraživanje regionalne povijesti i povijesti školstva. Svrha ovog rada i istraživanja bila je osvijestiti tu činjenicu kako bi se u budućnosti više promišljalo i radilo na stvaranju, čuvanju i zaštiti zapisa ovih vrijednih jedinica arhivskog gradiva koje su ponekad i jedina sačuvana vrela za povijest manjih sela i mjesta. Prikazom i opisom sačuvanih spomenica Like i okolice nastojale smo približiti bogatstvo šarolikih informacija kojima ova arhivska vrela u svojim zapisima, slikovnim prikazima i drugim priloženim arhivlijama obiluju.

Izvori

- Državni arhiv u Gospiću
- DAGS-68. Dosje stvaratelja Osnovna škola Lički Osik
- DAGS-70. Dosje stvaratelja Osnovna škola Donji Lapac
- HR-DAGS-126. Osnovna škola Karlobag: *Ljetopis Osmogodišnje škole u Karlobagu 1954. – 1962., Spomenica škole Sušanj 1970. – 1973., Spomenica škole Baške Oštarije 1961. – 1974., Spomenknjiga Područnog odjeljenja Barić Draga 1963.*
- HR-DAGS-127. Osnovna škola dr. Ante Starčevića Pazarište Klanac: *Spomen-knjiga Područne škole Kruščica 1956. – 1959.*
- HR-DAGS-161. Osnovna škola Perušić: *Spomen-knjiga Područne škole Malo Polje 1966. – 1976., Spomen-knjiga Osnovne škole Hećimović Martin – Bracija Perušić 1949. – 1978.*
- HR-DAGS-197. Osnovna škola Stanko Opsenica Lički Osik (Teslingrad) [veza HR-DAGS-226. Srednja škola Nikola Tesla u Teslingradu]: *Strojni prijepis iz ljetopisa Osnovne škole Stanko Opsenica i Srednje škole Nikola Tesla Teslingrad*
- HR-DAGS-198. Osnovna škola Anž Frankopan Kosinj: *Spomen-knjiga Osnovne škole Kosinjski Bakovac 1967. – 1976., Spomen-knjiga Osnovne škole Kosinj 1958. – 1964.*
- HR-DAGS-233. Pedagoška akademija Gospić: *Ljetopis Pedagoške akademije Gospić 1976. – 1978.*
- HR-DAGS-294.4. Osnovna škola Lički Novi: *Spomenica za pučku školu u Novom I. 1880. – 1939.*
- HR-DAGS-299. Osnovna škola „Nada Dimić“ [I. osnovna škola] Gospić: *Spomen-knjiga Osnovne škole Nada Dimić Gospić (Knjiga dojmova s Izložbi radova učenika 1965. – 1967.)*

- HR-DAGS-300.1. Osnovna škola Kata Pejnović [Vlado Knežević] Gospić, Područna škola Brušane: *Spomen-knjiga Područne škole Brušane 1966. – 1978.*
- Osnovna škola dr. Jure Turića u Gospiću: *Spomenica Narodne osmogodišnje škole Gospić (I. osnovna škola u Gospiću) 1957. – 1965., Spomenica Osnovne škole Nada Dimić u Gospiću 1965. – 1979., Spomen-knjiga II. Osnovne škole u Gospiću 1958. – 1971., Spomen-knjiga Osnovne škole Kata Pejnović Gospić 1972. – 1979., Spomenica Osnovne škole dr. Jure Turića u Gospiću 1991. – 2005.*

Literatura

- ALARDOVIĆ-MEHANDŽIJA, KATARINA. 2015. Najstarije školske spomenice Broda i okolice iz Državnog arhiva u Slavonskom Brodu. *Anali za povijest odgoja*, Vol. 14, 49-68.
- GAĆINA ŠKALAMERA, SONJA. 2006. *Školski dokumenti Arhivske zbirke Hrvatskog školskog muzeja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej. Katalog izložbe.
- MATAIJA, KATARINA. 2016. Katalog izložbe Blago iz školske škrinje. Gospić: Državni arhiv u Gospiću – Osnovna škola dr. Jure Turića Gospić.
- MILJKOVIĆ, DUBRAVKA. 1995. Školske spomenice – ljetopisi – anali. *Život i škola*, 44, 1, Zagreb, 115-130.
- MURGIĆ, PAVAO; JURČIĆ, ADOLF. 2012. *Školstvo u Perušiću 1773. – 2010*. Gospić: Državni arhiv u Gospiću.
- PETROVIĆ, JOSIP. 2018. *Školstvo u Banovini Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Diplomski rad.
- Pravilnik o pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji te javnim ispravama o školskim ustanovama NN 47/2017.
- RUKAVINA, MAJA. 2012. Povijesni pregled razvoja osnovne škole u Lici s osvrtom na grad Gospić. *Život i škola*, 28 (2.), god. 58., 116-129.
- TONKOVIĆ, STIPE. 2009. *Stopedeset godina škole u Brušanima*. Požega: Biblioteka Slavonac.
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi NN 152/2014.

Mrežni izvori

- <http://histedu.isp.hr/skolske-spomenice-iz-19-stoljeca-kao-izvor-za-povijest-skolstva/> (30. 9. 2021.)
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57492> (9. 9. 2021.)
- ILIEVSKA RADOŠEVIĆ, LJUBICA. 2021. Zapisi Novljanske školske spomenice (1880. – 1918.). // Učitelj – između tradicije i suvremenosti: zbornik radova/ Sveučilište u Zadru, 184-198. <https://morepress.unizd.hr/books/press/catalog/book/72> PDF (6. 9. 2021.)

School chronicles as an Archival Source for the Study of Regional History and the History of Education in Lika and Surroundings

Summary

Starting from the aspect of the archival profession, this paper defines school chronicles as archival units of pedagogical documentation of lasting value, which is a part of the material Croatian cultural heritage, and has an extremely valuable archival source for studying the history of Lika and its surroundings. In this sense, the paper analyses the school chronicles which are kept in the State Archives in Gospić and in school archives. The legal regulations in the introduction and obligation to keep school chronicles in primary schools are especially emphasized. Chronicles kept in the education funds of the State Archives in Gospić and the archives of the Elementary School Dr. Jure Turić in Gospić are presented and described as a representative example of the preservation of chronicles outside the Archives. The research methodology on a small sample partially reviewed the files of the founders of primary schools of the State Archives in Gospić and conducted a survey in institutions that we assumed were keeping the chronicles that have the status of public archives. Following the above, the paper presents the analysed data on the preservation of school chronicles of Lika and Karlobag area outside the Archives. Additionally, the paper presents the analysed data on fulfilling the legal obligation to manage school chronicles in primary schools and it presents the today's form of school chronicles, considering that the processes of globalization and the progress of information technology, in addition to analogous guidance in the form of a book, legally open the possibility of managing e-chronicles in digital forms.

Key words: school chronicles, State Archives in Gospić, archival source, history, schools.